

DOI: <https://doi.org/10.38027/ICCAUA2024TR0022>

Physical and Conceptual Space Analysis of Odunpazarı Modern Museum

* ¹ Ph.D. Candidate **Kübra Koçhan**, ² Asst. Prof. Dr. **Hande Düzgün Bekdaş**
^{1 & 2} *Yıldız Technical University, Department of Architecture, Istanbul, Türkiye*
E-mail ¹: kbrkchnn@gmail.com, E-mail ²: handeebru@gmail.com

Abstract

This study aims to analyze the physical and conceptual space of the Odunpazarı Modern Museum (OMM) in Eskişehir. OMM is physically analyzed by examining the boundaries, form/shape, dimensions/aspects, orientation/orientation, joints/divisions, transitions/connections, lighting, material, color and equipment of the space. Conceptually, the social contacts, perception, memory, public/private space, place and time of the space are analyzed. In the findings of the analysis, the use of materials, the form of the space, the dimensions/spaces of the space and the relationship with the environment are the prominent features. The choice of wood as a material and the use of this material with new techniques are evaluated positively. The museum building is not a single mass. Thanks to the combination of fragmented masses and the horizontal lines on the façade, its height and proportions are not perceived much when viewed closely with the human scale. On the other hand, the museum building is wide and large compared to the proportions in the general surrounding texture. This reflects the contrast between the historic environment and the modern museum building. It is determined that this contrast is created in order to increase the visibility of the historical environment and the prominence of the museum building. As a result, the OMM building has an original style on its own and uniquely combines physical and conceptual spatial characteristics.

Keywords: Physical space analysis; Conceptual space analysis; Odunpazarı Modern Museum.

Odunpazarı Modern Müze'nin Fiziksel ve Kavramsal Mekan Analizi

Özet

Bu çalışmada Eskişehir'de bulunan Odunpazarı Modern Müze'nin (OMM) fiziksel ve kavramsal olarak mekan analizinin yapılması amaçlanmıştır. OMM fiziksel açıdan mekanın sınırları, biçimi/formu, boyutları/oranları, yönü/yönlenişi, birleşimleri/bölünmeleri, geçişleri/bağlantıları, aydınlatması, malzemesi, rengi ve donatısı incelenerek analiz edilmiştir. Kavramsal açıdan ise mekanın sosyal kontakları, algısı, hafızası, kamusal/özel alanı, yeri ve zamanı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir. Analizlerin bulgularında malzeme kullanımı, mekanın formu, mekanın boyutları/oranları ve çevre ilişkisi ön plana çıkan özellikler olmuştur. Malzeme olarak ahşabın seçilmesi ve bu malzemenin yeni tekniklerle kullanılması olumlu değerlendirilmiştir. Müze binasında tek bir kütle değil parçalı kütlelerin birleşmesi sayesinde insan ölçeğiyle yakından bakıldığında yüksekliği ve oranları fazla algınamamaktadır. Buna karşılık müze binası, genel çevre dokusundaki oranlar ile karşılaştırıldığında geniş ve iri kalmaktadır. Bu da tarihi çevre ve modern müze binası arasındaki zıtlığı yansıtmaktadır. Tarihi çevrede görünürlüğünü ve müze binasının belirginliğini arttırmak için bu zıtlığın oluştuğu belirlenmiştir. Sonuç olarak OMM binası tek başına orijinal bir stile sahip olup fiziksel ve kavramsal mekan özelliklerini özgün bir şekilde kendinde toplamıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel mekan analizi; Kavramsal mekan analizi; Odunpazarı Modern Müze.

1. Giriş

Tarihsel süreçte Eskişehir kenti oluşurken Porsuk Çayı, kenti çarşı ve hamamların olduğu aşağı şehir ve Odunpazarı konutlarının bulunduğu yukarı şehir olarak ikiye ayırmıştır. Aşağı şehir bütünüyle ovaya yayılırken düzlükten tepeye doğru yukarı şehir inşa edilmiştir. 1905'te kentin aşağısında yer alan çarşı kısmında çıkan yangın nedeniyle bazı ticari ve kamu yapıları Odunpazarı'na doğru kaymıştır. Odun alışverişinin bu alanda yapılmasından dolayı yukarı şehir denilen bölgeye "Odunpazarı" adı konulmuştur (Olcaç Uçkan, Uçkan, 2002).

Eskişehir Odunpazarı semti GEYAK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) tarafından 1981 yılında 2808 sayılı kararla Tarihi ve kentsel sit alanı olarak belirlenmiştir. 1986 yılında ise Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2397 sayılı kararıyla Kentsel Sit özelliği kazanmıştır (Olcaç Uçkan, Uçkan, 2002). Kentsel sit alanı olan ve Unesco Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Odunpazarı bölgesinde modern müze inşa edilmiştir (URL-1). 20. yüzyılda "Modern Müzecilik" anlayışına sahip örnekler ortaya çıkmıştır. Modern Müze anlayışında müze, sürekli-değişen eserler sergilemektedir. Böylelikle, dönemin iletişim araçlarını etkili bir şekilde kullanıp, kullanıcılar ile güçlü bir iletişim kurarak bütünleşmeyi amaçlamaktadır. Müzede gerçekleştirilen atölyeler, sergiler, film gösterimleri,

alternatif rehber desteği vb. destekleyici uygulamalar, müze gezme deneyimini en iyi hale getirmeye çalışmaktadır. Bu örneklerden biri olan Eskişehir Odunpazarı Modern Müzesi (OMM) bulunduğu bölge ile kurduğu bağlamsal ilişki, mimari dili, eserleri sunma biçimi ve gerçekleştirdiği etkinlikler ile modern müzecilik anlayışına sahip önemli bir örnektir. (Yıldız Kuyrukçu ve Elitok, 2021).

Odunpazarı Modern Müze (OMM), Türkiye’den ve dünyadan sanatçıların modern ve çağdaş eserlerini sergilemek, Türk sanatını dünyaya tanıtmak ve Eskişehir’e kültürel bir değer katmak amaçlarıyla Kengo Kuma and Associates (KKA) tarafından tasarlanmıştır. Odunpazarı sivil mimarisi, Osmanlı kubbe mimarisi ve geleneksel Japon mimarisindeki öğelerden alınan referanslarla müze tasarlanmıştır. Odunpazarı’nın tarihi dokusuna gönderme yapan ahşap yapı sistemi ve mimarisi ile gündüz olduğu kadar gece de semte hayat verecek müze binasının bu bölgenin odak noktası, sembolü ve aynı zamanda kamusal bir toplanma merkezi olması öngörülmüştür. Eskişehirli mimar ve koleksiyoner Erol Tabanca tarafından hayata geçirilen müzenin temeli 2018 Şubat ayında atılmış ve yapı 2019 yılında tamamlanmıştır (Merdim, 2019). Müze Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2019 Özel Ödülü’ne layık görülmüş ve İngiltere’de düzenlenen Müze ve Kültürel Miras Ödülleri başlığında Yılın Uluslararası Projesi ödülünü kazanmıştır (Yıldız Kuyrukçu ve Elitok, 2021). Şekil 1’de Eskişehir Odunpazarı bölgesi sınırları içerisindeki OMM binasının konumu ve Geleneksel Odunpazarı evleri verilmiştir.

Şekil 1. Odunpazarı bölgesinde OMM’nin konumu (Google Earth, 2024) ve Odunpazarı evleri (Koçhan, 2024)

Bu çalışmada Eskişehir’in tarihi bölgesinde bulunan Odunpazarı Modern Müze’nin (OMM) fiziksel ve kavramsal olarak mekan analizinin yapılması amaçlanmıştır. Araştırmada fiziksel boyutun ve sosyal açıdan kavramsal boyutun müze tasarımındaki etkisi sorgulanmıştır. Bu etkilerden öne çıkan kavramlar OMM özelinde ele alınıp analiz edilmiştir. Böylelikle, müze hakkında yapılan analizler ile elde edilen verilerin Odunpazarı geleneksel dokusu için gerçekleştirilecek çalışmalara katkı sağlaması ve ileriki çalışmalarda kavramsal yaklaşımlara ışık tutması hedeflenmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

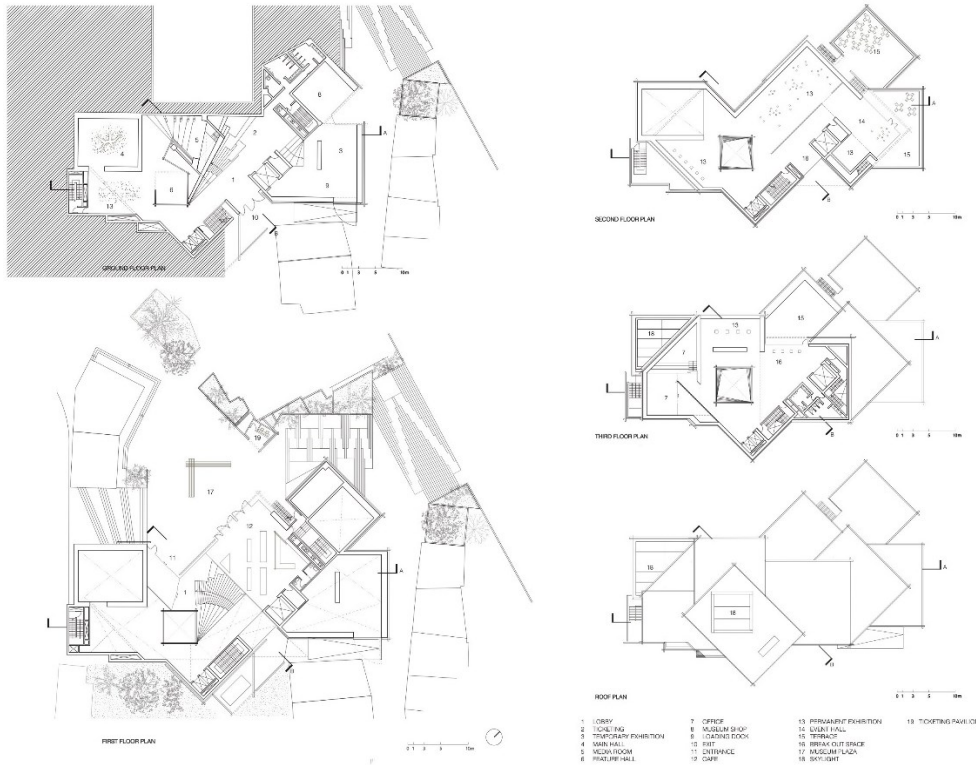
Çalışmanın odağında yer alan bina hakkında genel bir bilgi vermek gerekirse; Atatürk Bulvarı gibi Eskişehir kentinin ana ulaşım aksı üzerinde bulunan Odunpazarı Modern Müzesi (OMM), kent ile olan bağını güçlendirmektedir. Toplamda yaklaşık 4.500 m² alana sahip olan müze içerisinde sergileme alanları, çeşitli etkinlik mekanları, kafe, atölyeler ve müze dükkânı bulunmaktadır. Müzeye giriş +3.50 kotundan sağlanıp bu katta kafeterya ve müze dükkânı bulunmaktadır. Eserler 0.0 – +8.00 ve +13.80 kotlarındaki katlarda sergilenmekte olup -5.00 kotunda ise müzenin depoları bulunmaktadır (Yıldız Kuyrukçu ve Elitok, 2021).

OMM’nin giriş cephesi kuzeybatı yönüne bakmaktadır. Müzeye yaygın olarak kuzey yönünde Atatürk Bulvarı denilen ana caddeden ve güney yönünde Arpacılar Türmen Hoca sokağından erişim sağlanmaktadır. Eğime göre yerleşen müze binası, strüktürel olarak betonarmeden yapılmış ve cephe kaplaması olarak ahşap malzeme kullanılmıştır. Geniş alana yayılan müze binasının yakınında ve kuzey yönünde bilet satış noktası bulunmaktadır. Güney yönündeki sokak yakınında ise ziyaretçilere konaklama ve yeme-içme olanağı sunan OMM INN olarak adlandırılan kompleks bulunmaktadır. OMM INN’de restoran/kafeterya, tasarım mağazası ve otel odaları bulunmaktadır. Şekil 2’de OMM binasının giriş cephesi ve müzenin vaziyet planı verilmiştir.

Şekil 2. Odunpazarı Modern Müze görünümü (Koçhan, 2024) ve vaziyet planı, (Gonzalez 2019'dan uyarlanarak)

Şekil 3'te Odunpazarı Modern Müze'nin kat planları verilmiştir. Ziyaretçi yol akışı izlendiğinde; anayoldan merdivenlerle yukarı doğru çıkılıp müzenin giriş meydanına erişim sağlanmaktadır. Avluda bilet satış noktası bulunmakta ve müzeye birinci katından giriş yapılmaktadır. Giriş katında güvenlik, bilet kontrol ve çok amaçlı kafeterya bulunmakta ve müze içerisindeki ahşap merdivenlerle aşağı doğru inilip müzenin zemin katına ulaşılmaktadır. Zemin katta danışma, vestiyer, wc, hediyelik eşya dükkanı ve sergi alanları bulunmaktadır. Sergi alanları zemin katta başlayıp, ikinci ve üçüncü katlara kadar devam etmektedir. Ziyaretçiler genelde vestiyere varsa eşyalarını bırakıp, zemin kattan asansörle üçüncü kata ulaşarak ve aşağıya doğru bir rota izleyerek sergi alanlarını dolaşmaktadır. Sergi alanları gezildikten sonra tekrar zemin kata ulaşıp müze hediyelik eşya dükkanından çıkış sağlanmaktadır.

Şekil 3. Odunpazarı Modern Müze kat planları (Gonzalez, 2019)

Araştırmanın temelinde Odunpazarı Modern Müze'nin (OMM) mekansal analizi, fiziksel ve kavramsal olarak ikiye ayrılmıştır. OMM fiziksel açıdan mekanın sınırları, biçimi/formu, boyutları/oranları, yönü/yönlenişi, birleşimleri/bölünmeleri, geçişleri/bağlantıları, aydınlatması, malzemesi, rengi ve donatısı incelenerek analiz edilmiştir. Kavramsal açıdan ise mekanın sosyal kontakları, algısı, hafızası, kamusal/özel alanı, yeri ve zamanı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir (Tablo 1). Bu çalışmada nitel yöntemler kullanılmıştır. Literatür taraması yapılmış, mekansal analiz kavramları doğrultusunda yerinde inceleme ve gözlem yapılarak konu ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Müze binasının mekansal analizi fiziksel ve kavramsal olarak yerinde çekilen fotoğraflarla ve diyagramlarla desteklenerek ele alınmıştır.

Tablo 1. OMM’de fiziksel ve kavramsal olarak ele alınan mekan analiz kavramları

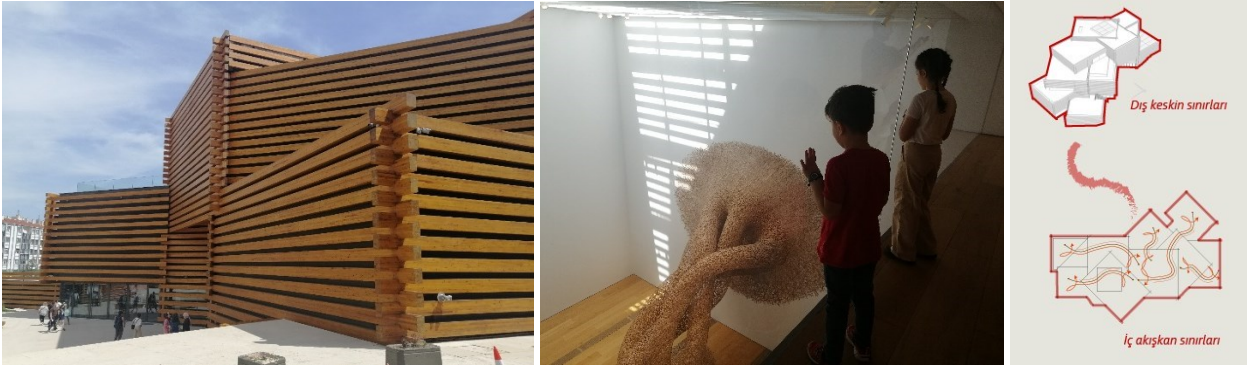
Fiziksel Olarak Mekan Analizi	Kavramsal Olarak Mekan Analizi
▪ Mekanın sınırları	▪ Mekanda sosyal kontaklar
▪ Mekanın biçimi/formu	▪ Algısal olarak mekan
▪ Mekanın boyutları/oranları	▪ Hafıza mekan/imgesel mekan
▪ Mekan yönü/yönlenişi	▪ Kamusal / özel mekan
▪ Mekan birleşimleri	▪ Yer / zaman mekan
▪ Mekan bölünmeleri	
▪ Mekanda geçişler/bağlantılar	
▪ Mekan aydınlatması	
▪ Mekanda malzeme/renk	
▪ Mekan donatısı	

3. Bulgular

3.1. Fiziksel Olarak Mekan Analizi

Odunpazarı Modern Müze’nin (OMM), ilk aşamada fiziksel olarak mekan analizi yapılmıştır. Bu aşamada mekanın sınırları, mekanın biçimi/formu, mekanın boyutları/oranları, mekan yönü/yönlenişi, mekan birleşimleri, mekan bölünmeleri, mekanda geçişler/bağlantılar, mekan aydınlatması, mekanda malzeme renk ve mekan donatısı incelenerek analiz edilmiştir.

Mekan sınırları analiz edildiğinde; müze binası alanın coğrafik yapısına uyarak ana caddeye yaklaştıkça binanın yüksekliği azalmaktadır. Müze kuzey yönünde Atatürk Bulvarı denilen ana caddeye bakarken güney yönünde Arpacılar Türmen Hoca sokağına bakmaktadır. Binanın dış sınırlarında keskin ve net çizgiler hakimken iç mekanda yapı ortasındaki boşluk olan atrium ve cam malzemenin kullanılmasıyla sınırların bulanıklaştığı görülmektedir. İç mekanlardaki sergi alanları, kafeterya ile müzenin girişi cam ile ayrıldığı için görsel ilişki sürdürülmektedir. İç mekanlar arasındaki geçiş, saydamlık ve hacimsel boşluk (atrium) binanın bütünleşmesini sağlamaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Solda müze dış keskin sınırlar, ortada iç mekan akışkan sınırlar (Koçhan, 2024), sağda sınırların diyagram olarak gösterimi (Gonzalez 2019’dan uyarlanarak)

Biçim ve form açısından, bina üst üste kayan dikdörtgen prizmalardan oluşmaktadır. Kütlelerin bir araya gelme şeklinde iç mekandaki fonksiyonların bağlantısı etkili olduğu okunabilmektedir. Kütlelerin geri çekilmesiyle kademeli bir şekilde yükseltilmiştir. Müze binasının formu, tek bir kütlede ziyade birden fazla kütlelerin birbiri üzerinde kaymasıyla oluşmuştur. Geri çekilen kütleler teras oluşumunu sağlarken öne çekilen kütleler de çıkmaları oluşturmaktadır. Biçimsel açıdan karmaşık ve kapalı bir etkisi vardır. Kütlelerde bazı kısımlarda cam eklenmesine ve cephede yatay ahşap kirişlerin kullanılmasına rağmen genek olarak ahşap dış cephe kaplaması ile kapalı kütleler ağır basmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. OMM binasının formu (Gonzalez, 2019) ve form oluşum diyagramı (Gonzalez 2019'dan ve URL-2'den uyarlanarak)

Binanın insan ölçeğine ve çevredeki binaların ölçeğine uyumu tartışma konusudur. Kengo Kuma (2019) ile yapılan bir söyleşide müze binasının kümelenme fikrinden yola çıkılarak tasarlandığını belirtmiştir. Her kutu bir konutu temsil etmekte olup o ölçeğe tekabül ettiği veya ölçeği yansıttığı için kümelenme oluşmaktadır (URL-3). Bu kümelenmede kayarak üst üste gelen kütlelerin yakından insan ölçeğinden bakıldığında yüksekliği görülmemesine rağmen bina genel olarak geniş, iri, yüksek ve büyük tasarlanmıştır. Kızılkın ve Yeşildal (2021) tarafından, binanın görsel etkisinin genel bir değerlendirmesi ile ilgili yapılan anket sonucunda da ölçeği bakımından; oldukça fazla geniş (iri) ve oldukça fazla yüksek bulunmuştur. Çevredeki binaların boyutlarından oldukça farklı büyüklükte tasarlanmıştır. Bu durum müzenin oransal olarak insan ölçeği ve çevre ölçeği ile uyumlu olmadığını göstermektedir. Çevredeki binaların mütevazı duruşları arasında zıtlık oluşturmuştur (Şekil 6).

OMM, kentin yeni gelişen kısmıyla ve geleneksel Osmanlı ahşap evlerinden oluşan küçük ölçekli bölgenin arasında eşik görevindedir. Cumbalı geleneksel ahşap evler, sokak dokusunu ve bölgenin yürüyerek deneyimlenen karakterini belirttiği için müze yapısında da bu etkinin modernize edildiği görülmektedir. Müze mekanlarının konsollar ve teraslarla çevreye yönelimi açık ve belirgindir. Üst üste konularak ve döndürülerek oluşturulan mekanlar, müze içinde doğrusal olmayan bir gezinti rotası oluşturmuştur. Böylece müzenin iç mekan yönelimi dağınık bir etki oluşturmuştur. Müze girişinde arsa eğimini kullanarak ana yola doğru kademelenerek inmesi davetkar bir etki oluşturmuştur. Ancak bina formlanmasından dolayı, Kızılkın ve Yeşildal (2021) tarafından yapılan anket çalışmasında değinildiği gibi bina girişi ziyaretçiler tarafından kolay fark edilebilir bir konumda bulunmamaktadır. (Şekil 6).

Şekil 6. Solda OMM binasının insan ölçeği ve çevre ölçeği ile ilişkisi, ortada mekanların yönelim diyagramı sağda iç mekandaki dağınık yönelim algısı (Gonzalez 2019'dan uyarlanarak)

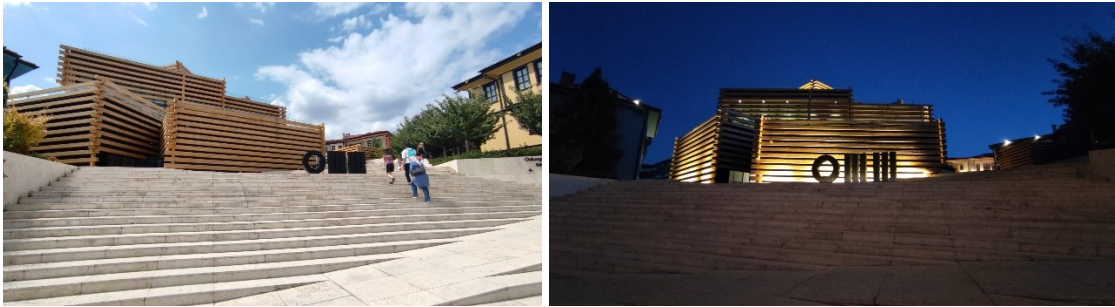
Müzenin kullanım fonksiyonlarına göre mekan birleşimleri ve mekan bölünmeleri bulunmaktadır. İç mekandaki ahşap hacimsel boşluk doğal aydınlatma için müzenin en tepe noktasına ulaşmaktadır. Bu durum mekan içinde mekan etkisini oluşturmaktadır. Kütlelerin birleşerek ve üst üste dönerek eklenmesi iç içe geçmiş mekan ve bitişik mekan birleşimlerini oluşturmuştur. İç içe geçmiş mekamlarda her iki mekan tarafından eşit olarak kullanımı veya bir mekanın ayrılmaz parçası olarak kullanımı söz konusu olabilmektedir.

Müzenin dış iskelet sistemine yerleştirilen ahşap kirişler dış sınırları oluşturmaktadır. Müzenin iç mekanındaki bölünmelerde ise sergileme alanlarına ve diğer fonksiyon gereksinimlerine göre oluşturulmuştur. İç mekanda hareketi etkileyen net olmayan sınırlarının algılanabilir olması için mekan bölünmeleri eklenmiştir. İç mekandaki hacimsel boşluk hem ahşap malzemesi ile hem de ahşabın rengi ile mekanın devamından farklılaşarak mekan bölünmesi oluşturmuştur. Sergileme alanlarına yönlendirmede ve sergileme kısmında da bölücü duvarlar kullanılmıştır (Şekil 7).

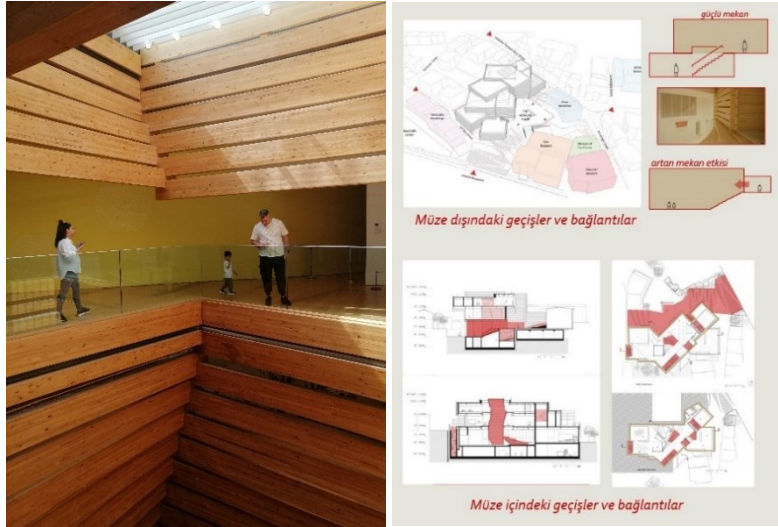
Şekil 7. Solda müze içindeki mekan birleşim ve bölünmesi işlevindeki hacimsel boşluk (Koçhan,2024), ortada mekan birleşimlerin ikinci kat planı üzerinden gösterimi, sağda mekan bölücü elemanların gösterimi (Gonzalez 2019'dan uyarlanarak)

Müze binasına ana yola ve sokak yollarına göre eğim kullanılarak oluşturulan merdivenler ile üç yönden geçiş sağlanmaktadır. Atatürk Bulvarı denilen ana yoldan zikzaklı merdiven tasarımı ile çocuk arabası ile gelen ve engelli kullanıcılar için rampa da sağlanmıştır. Bu geçiş alanı, gündüz ve gece farklı görünümlere sahip müze binasını belirgin hale getirerek yoldan geçenler için davetkar bir etki oluşturmuştur (Şekil 8). Arpacılar Türmen Hoca sokaktan müze girişine doğru rampa bulunmayıp merdiven ile geçiş sağlanmıştır. Nadiren kullanılan Çürükoğlu sokaktan ise küçük boyutlu merdiven ve rampa ile geçiş sağlanmıştır. Bina girişi belirgin bir şekilde ifade edilmemesine rağmen merdivenlerin tasarımı müze girişine yönlendirmektedir. Atatürk Bulvarı tarafındaki geniş alanda tasarlanan zikzaklı merdivenlerin tur organizasyonlarının, müze ziyaretçilerinin ve fotoğraf çeken ziyaretçilerinin bekleme alanı olarak kullandıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu alan hem geçiş alanı olarak hem de bekleme alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 8. Gündüz ve gece görünen müze binasına zikzaklı merdiven tasarımı ile geçiş (Sena Yolaçan arşivinden, 2021)

İç mekan geçişlerinde ise merdivenler ve asansörler kullanılmıştır. Girişe yakın ahşap merdiven ile alt kata geçiş sağlanarak mekan etkisi artmaktadır. Ziyaretçiler girişteki merdiveni kullanarak alt kata inip asansörü kullanmaktadır. Bu durum engelli bireyler için zorluk oluşturmaktadır. Girişte asansörün bulunmaması, merdiven kullanarak asansöre erişilmesi herkes için tasarım kriterlerine uymamaktadır. Düşey sirkülasyon olarak kullanılan merdiven ise ziyaretçilerin kolaylıkla bulabileceği şekilde ve göz önünde tasarlanmamış, arka planda kalmıştır. Merdivenin göz önünde bulunmasına yönelik hacimsel boşluk olan atriumda tasarlanabileceği düşünülmektedir. Bu hacimsel boşluk ile katlar arası bağlantı devam edilmiştir. Form tasarımının etkisi ve yan yana konumlanan asansör ve merdiven tasarımı sergi gezmeye rotasını dağınık hale getirmiştir. Ziyaretçiler sergiyi belli bir düzende gezmeyip tekrar zemin katta düşey sirkülasyonun olduğu konuma gelip ve hediyelik eşya dükkanına uğrayıp tamamlamaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Müze içindeki atrium bağlantısı (Koçhan, 2024), müzeye geçişlerin ve bağlantıların gösterimi (Gonzalez 2019'dan uyarlanarak)

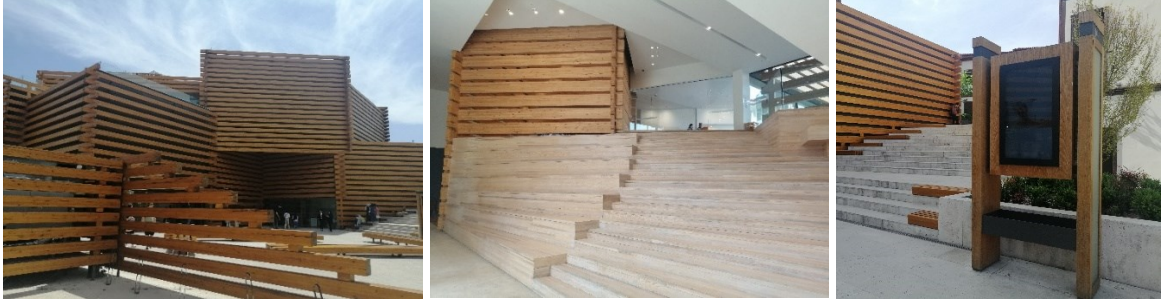
Müze içerisinde konfor sağlamak amacıyla hem doğal hem de yapay aydınlatma kullanılmıştır. Dış cephede kullanılan camlar ve çatı ışıklıklarıyla etkili aydınlatma çözümü yapılmıştır. Osmanlı kubbe mimarisinden etkilenerek yapılan üç kat boyunca uzanan bir atrium tasarlanmıştır. Bu kısımdan yatay çatı ışıklığı ile doğal ışık alınarak sergilenen eserlerin doğal ışıktan zarar görmemesi için dolaylı olarak sağlanmıştır. Çatı ışıklığı ile atriuma gelen günışığının ahşap malzeme ile yumuşatılıp mekana süzülmesi sağlanmıştır. Doğal aydınlatmanın olmadığı veya tercih edilmediği alanlarda ise yapay aydınlatma kullanılmıştır. Böylece müzenin iç mekan aydınlatması başarılı bir şekilde sağlanmıştır. Çemrek (2020), ışığın bina kabuğuna etkisinin günümüz müze binaları üzerinden incelenmesinde OMM binasının, bulunduğu kentsel dokudan hareketle, üst üste gelen ahşap kitlelerden oluştuğuna değinmiştir. Bu ahşap blokların birbiri üzerinde kaydığı ve kıvrıldığı noktalarda ışıkla ilgili, tüm sergi salonlarını tek bir noktada birleştiren omurgadan aşağıya süzüldüğünü ve farklı görsel etkilere imkân sağladığını belirtmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Müze içine günışığı sağlayan yatay çatı ışıklığı (Koçhan, 2024), Müze içindeki günışığını gösteren kesit (Çemrek, 2020)

Odunpazarı bölgesi, 19. yüzyıla ait geleneksel dokuyu barındırmaktadır. Müzede, doğa ve çevre ile uyumlu ahşap malzeme kullanılmıştır. Müzenin rengi ve dokusu sıcak ve doğal bir etki oluşturmuştur. Ahşap malzeme kullanımında yerel yapım tekniklerin modernize edilerek kullanıldığı görülmektedir. Böyle tarihi bir alanda ahşap malzemenin yeni tekniklerle kullanılması olumlu bir seçimdir. Ahşap malzemeyle bölgenin dokusuna uyum sağlayan ve aynı zamanda modern görüntüsüyle doku içerisinde belirgin bir görünüm kazanmıştır. Müzenin cephesi birbirine paralel kenetlenen, yer yer ışık geçirgenliğini sağlayan Sibiryaya çamı olan ahşaplarla kaplanmıştır. Kızılkın ve Yeşildal (2021) tarafından yapılan anket çalışmasında dış cephede kullanılan yüzey elemanlarının uyum değerlendirilmesinde; malzemesi oldukça fazla uygun, rengi ise uygun olarak bulunmuştur. Dış cephe de kullanılan ahşap kabuğun etkisi iç mekanda kullanılan ahşap ile uyum göstermektedir ve devamlılık sağlayan uyum söz konusudur (Şekil 11).

Müze donatı alanları açısından incelendiğinde işleve göre farklılık göstermektedir. Müze dışının ve içinin donatı elemanlarında ahşap malzeme kullanımındaki devamlılık görülmektedir. Müze dışında bilet satış noktası, bilgilendirme tabelaları, oturma alanları ve müze içerisindeki çöp donatıları, kafeterya mobilyaları ve oturma alanları ahşap malzemedir yapılmıştır. Sergi alanlarında kalıcı ve geçici eserler bulunmaktadır. Müze için özel olarak yapılan yaklaşık 10 m yükseklikte olan bambu eseri, bambu parçalarının birleşmesiyle oluşmuştur. Bu bambu eser müzenin bir parçası ve müzenin tamamlayıcısı gibi iç mekanın kalıcı eseri olarak tasarlanmıştır.

Şekil 11. Müze dış cephesinde kullanılan ahşap malzeme ve iç mekan ahşap malzeme ve donatı kullanımı (Koçhan, 2024)

3.2. Kavramsal Olarak Mekan Analizi

Odunpazarı Modern Müzenin (OMM), mekanda sosyal kontaklar, algısal olarak mekan, hafıza mekan, imgesel mekan, kamusal/özel mekan ve yer/zaman mekan kavramları üzerinden incelenmiş ve analiz edilmiştir.

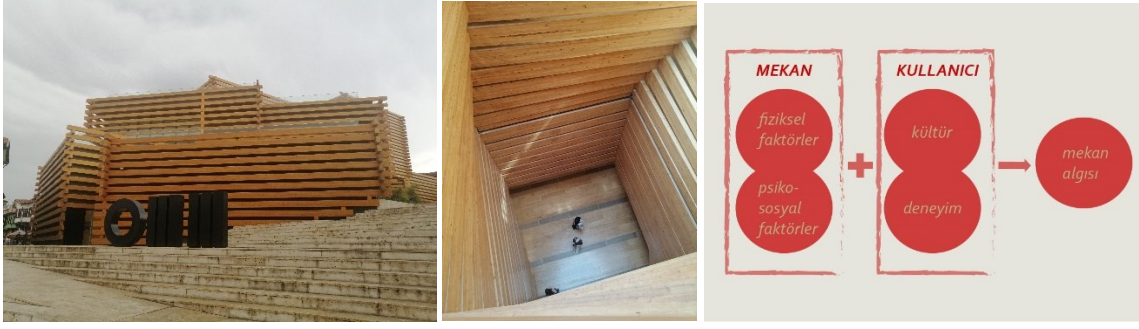
Müze sosyal kontaklar açısından analiz edildiğinde; müze girişindeki merdivenler ziyaretçilerin sıklıkla kullandığı, toplanma ve bekleme alanlarına dönüşmüştür. Özellikle anayoldan erişim sağlayan zikzaklı merdivenlerin tur ziyaretçileri tarafından toplanma ve dinlenme alanı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Gerek müzenin girişindeki bekleme alanı olarak kullanılan merdivenlerde gerekse bina giriş meydanında gölgeleme elemanlarının bulunmaması ziyaretçiler için konforsuz alanlar oluşturmaktadır. Bölge iklimi dikkate alınmamış, güneşten veya yağmurdan korunmak için herhangi bir önlem alınmamıştır. Ana yoldan erişim sağlayan merdivende ya da müze giriş meydanında gereksinime göre ağaçlandırma yapılması bu soruna bir çözüm önerisi olarak sunulabilir. Müze binası ise kapalı bir kütle olduğu için çevresi ile görsel açıdan kontak azdır. İç mekanda fonksiyonel olarak ilgiyi sergi alanlarına vermesinden dolayı dış mekanla kontak zayıftır. Teras alanları, kafeterya, medya odası ve merdiven kenarındaki oturma alanları sosyalleşme için tasarlanan alanlardır. Ancak teras alanlarında yağmur veya güneşten korunmaya yönelik üst örtü eksikliğinden dolayı ziyaretçiler tarafından nadir kullanıldığı gözlemlenmiştir. Müze girişinde açıklığın fazlalığı ve merdiven kenarında oturma alanlarının olması sebebiyle sosyal kontak güçlenmiş durumdadır. Birinci katın girişinde kafeteryanın, birinci katla zemin katı bağlayan merdiven yanının oturma alanlarının ve medya odasının olması farklı aktivite olanağı sağlamaktadır. Öğrenci kenti olan Eskişehir'deki öğrencilerin ve oradaki halkın sosyalleşebildiği spontane gelişen aktivitelere göre esnek tasarım sunmaktadır.

Kengo Kuma (2019) ile yapılan bir söyleşide müze binasının tasarımı ve sosyal etkileri ile ilgili şu yorumları yapmaktadır: "Müzelerin 21. yüzyılda bir halk merkezi işlevi görebileceğini düşünüyorum. Müzeler birer sanat mekanı olmaktan öte, toplumun oturma odaları olabilirler. Esas fikir olarak OMM sıcak ve samimi bir yaşam mekanıdır. İşte bu yüzden inşaatta ahşap kullandık, binaya doğal ışık sağladık." (URL-3) (Şekil 12).

Şekil 12. Solda müze giriş merdivenlerinin bekleme ve toplanma alanı olarak kullanılması ortada iç mekan merdiven yanlarının güçlü sosyal kontak sunması sağda esnek kullanım sunan müze gösterimi (Koçhan, 2024)

Kızılkıran ve Yeşildal (2021) tarafından bireylerin algısına göre görsel etki bakımından yapılan anket çalışması incelendiğinde; OMM binası kütleli olarak güçlü ve kaba, biçimsel olarak karmaşık ve kapalı, etkisel olarak ilginç, yeni, modern ve belirgin bulunmuştur. Genel olarak ise özellikle malzeme ve renk açısından hoş ve uyumlu bulunmuştur. Kütleli olarak keskin hatlar, keskin köşeler ve yatay çizgiler olduğu için sertlik, durağanlık ve devamlılık algısı oluşturmaktadır. Buna karşılık kütlelerin parçalı olması ve iç mekanda atrium çevresinde dönen yatay ahşap kirişlerin hafif açılarla dönerek yükselmesi durağanlık etkisini kırıp karmaşık ve dinamik bir etki oluşturmaktadır. Ayrıca atriumdan gelen ve ahşap malzeme arasından süzülen ışık iç mekan atmosferini daha canlı ve sıcak hale getirmiştir. İç mekan girişinde merdiven basamaklarının ve yanlarındaki oturma alanlarının aşağıya yönelmesi mekana hareketlilik katmaktadır. Dış cephede Sibiryaya çamı kullanımı ve iç mekandaki ahşap malzemenin devamlılığı; malzemesi, rengi ve dokusuyla doğal ve sıcak bir algı oluşturmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Solda müze dış cephedeki keskin hatlar ile sertlik algısı ortada iç mekanındaki dinamiklik algısı (Koçhan, 2024) sağda mekan algısını etkileyen faktörler (Yıldırım Erniş, 2012)

Geleneksel Odunpazarı evleri; hem topografya hem de organik sokak yapısını takip ederek, yan yana dizilerek, yer yer sokakların üzerinde çıkmalar (cumbalar) yaparak organik bir oluşumdur. Odunpazarı modern müzesi bu organik oluşumu modernize etmiştir. Atıcı (2017) yaptığı çalışmada Odunpazarı evlerinin cephelerinde göze çarpan ve evlerin neredeyse tamamında bulunan çıkmalara dikkat çekmiştir. Çalışmada belirgin özellik olarak ön plana çıkan bu çıkmaların köşeli olması en yaygın özellik olarak bulunmuştur. Özellikle OMM’de köşeli çıkmaların yaygın bir şekilde bina kütlelerinde kullanılması Geleneksel Odunpazarı evlerinde kullanılan cumbaların modernize edilerek devamlılığını sağlamıştır. Organik sokak dokusunu iç mekanlardaki akışa uyarlayarak, evlerdeki çıkmaları müzenin parçalı kütlelerinin birbiri üzerine kayması ile devam ederek ve en önemlisi de bölgenin eskiden odun pazarı olması nedeniyle ana malzeme olarak bölgenin tarihini ve hafızasını simgeleyen ahşap kullanılmıştır. Kullanılan ahşap malzeme dış cephe kaplaması olarak yeni tekniklerle modernize edilmiştir. Kengo Kuma (2019) ile yapılan bir söyleşide müze binasının tarihi geçmişini malzeme dışında tarihi sokak dokusu olarak müzenin iç mekan tasarımına nasıl taşıdığı ile ilgili şu yorumları yapmaktadır: *“Tasarıma ayrıca sokak düşüncesini de katmak istedik, çünkü modern kentlerin aksine Odunpazarı’ndaki son derece belirgin sokak ölçeği binaların girinti çıkıntılarıyla oluşuyor. Geleneksel ahşap evler dümdüz, çizgi çekmiş gibi dizilmiyor; örneğin ikinci kattaki bir cumba sokaktan geçenler için gerçekten çok güzel bir görüntü veriyor. İşte bu duyguyu müzenin iç mekanına katmak istedik: kutular arasından kıvrıla kıvrıla geçen bir yol.”*(URL-4). Böylece mekan içerisinde farklı görüş alanları oluşmuştur. Sergi mekanları için yer yer genişleyip daralan ve yüksekliği değişen alanlar sağlanmıştır. Bu durum sergi alanlarını kullanışlı hale getirmiştir. (Şekil 14).

Şekil 14. Solda müzenin ve geleneksel evlerin gece görünümü (Sena Yolaçan arşivinden, 2021) ortada geleneksel cumbalı evler ve OMM ilişkisi (URL-5) sağda OMM’nin Atatürk bulvarından görünümü (URL-6)

Müzeler insanlara açık kamusal alanlar olsa da her birey müzelerde sergilenen sanat eserleriyle bireysel etkileşime girerek kendi içlerinde özel alanlar yaratmaktadır. Müzelerdeki sanat eserleri insanların duygu ve düşünce yapılarında özel bir anlam ifade ederken herkese açık olması sebebiyle kamusal mekanlar olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla müze binaları kapalı kamusal mekanlardır. OMM’de sergi alanları, kafeterya, medya odası, müze dükkanı, oturma alanları ve teraslar kamusal alan olarak ifade edilebilmektedir. Bunun dışında eserlerin bakımı ve depolanması için gerekli mekanlar ve üçüncü katta bulunan ofisler özel mekan olarak nitelendirilebilmektedir. Mimaride belirleyici rol oynayan ve yapıyı anlamlı kılan yer ve zaman kavramları OMM binasında belirgin bir şekilde görülmektedir. Müze binasının yenilikçi ve modern tasarım anlayışı ile bulunduğu çevrenin tarihi dokusu arasında zıtlık bulunmaktadır. Bunu etkileyen önemli kavram ise zamandır. Binanın kuzey yönünde yeni binalar mevcutken diğer yönlerinde geleneksel binalar bulunmaktadır. Bu nedenle Müze binası eski ile yeni arasında eşik görevi görmektedir (Şekil 15). Bu bağlamlardan hareketle müze binasının modern ve yeni olması kent kimliği ile uyumlu olmadığını göstermektedir. Zamansal açıdan mekansal deneyimin gelişmesi değerlendirildiğinde müze binası yeni olduğu için fiziksel/biçimsel katman ön plandadır. 2019 yılında açılan müzede, zamanla deneyim arttıkça biçim silikleşip anılar ağırlık kazanacaktır.

Şekil 15. Solda ve ortada OMM ve tarihi çevre ilişkisi (Koçhan, 2024) sağda müze ve çevre ilişkisinin vaziyet planı (Google maps'den uyarlanarak, 2023)

4. Tartışma

Kengo Kuma and Associates kurucusu Kengo Kuma ve ortaklarından Yuki Ikeguchi (2020) ile yapılan bir söyleşide OMM'nin dört ana unsura odaklanıldığına değinilmektedir. Bunlar; basit geometrik çizgilerin karmaşık görüntülere dönüşmesini sağlayan geometri, mekana süzülen nitelikli ışık, sıradanlığı kıran mimari kümelenme ve Odunpazarı evlerinin Japonya'da da bir benzeri olan geleneksel ahşap yapı sistemi olarak belirlenmiştir (URL-2). Ön plana çıkan bu unsurlar çalışmada ele alınan fiziksel mekan analizleri ile örtüşmektedir. Ayrıca modern mimaride beton ve çeliğin hakimiyetindeki enternasyonal üslubun insanlar ile yaşadıkları yer arasındaki bağı zedelediğini düşünen Kengo Kuma, "ahşabın yanı sıra coğrafyaya ait doğal malzemelere dönerek dünyadaki varoluşumuzu sürdürülebilir kılmamızın bir yolunu arıyoruz" yorumuyla projelerinde sürdürülebilir tasarım yaklaşımını benimsediğine değinmektedir. OMM'de de bu yaklaşımı ahşap malzeme kullanımı ile ele almıştır.

Geleneksel Odunpazarı evlerinin bulunduğu çevrede OMM binasının modern yaklaşımı ve tarihi evlerin içerisinde kamusal alan olan müze binasının tasarlanması Eskişehir için simgesel bir yapı oluşturmuştur. Bulduğu çevre ile farklılaşan müze binası ikonik bir değer taşımaktadır. Polat (2020) tarafından yapılan tez çalışmasında Odunpazarı Modern Müze(OMM)'nin ikonik yapı ve ikonik mimari ile ilişkisi irdelenmiştir. Dünya kentlerinden, Türkiye'den seçilen ikonik yapılar ve Kengo Kuma'nın kültür-sanat yapıları yapısal ve kavramsal bakış açısıyla ele alınmıştır. Yapısal ikonik özellik analizlerinde, dünya kentlerindeki örneklerde en fazla form öne çıkarken OMM binasında mimar Kengo Kuma'nın anti- obje yaklaşımından ötürü cephe/cephe elemanları, malzeme ve renk olarak ön plana çıkmaktadır. Kavramsal ikonik analizlerinde, dünya örneklerinde en çok metaforik özellik ön plana çıkarken OMM'de çevresinden kopuk özellik en çok ön plana çıkmıştır. Kentsel bağlam açısından dünyadaki örnekler kentsel katalizör işlevi gören yapılar kategorisine girerken OMM ise kentsel bağlam odaklı ve kentsel katalizör işlevi gören yapılar arasında gösterilmektedir. Polat'ın yaptığı bu değerlendirme çalışmasında OMM binasının Kengo Kuma'nın diğer yapılarından ve Türkiye'deki örneklerden ikonik özellik olarak ön planda olmasına rağmen dünya örnekleri ile kıyaslandığında düşük ikonik seviyeli yapılar statüsünde gösterilmiştir (Polat, 2020).

OMM binasının tarihi çevrede tasarlanması bir çok farklı görüşleri ve tasarım için bağlayıcı etmenleri beraberinde getirmektedir. Mustafa Batu Kepekçioğlu'na göre OMM: "Kuma'nın kendisine hayran bırakan tektonik duyarlılığından uzak, özensiz ve çözümlüğü düşük çığ bir kabuk ve söylemle bizi baş başa bırakıyor. Buna sebep olan iki parodik hamle var: İlki Kuma'yı "star mimar" yapan kendi tektonik dilinin "odun pazarı" üzerinden parodisini üretmesi; ikincisi ise çevredeki konut dokusunun rastlantısal yığınlar gibi ele alınıp hiç olmadıkları irilikte temsil edilerek parodileşmesi." (URL-7). Kepekçioğlu'nun yaptığı bu yorumla müzenin çevreden kopuk olması eleştirilmiştir. Polat (2020) yaptığı çalışmada, Kengo Kuma ve ekibi her ne kadar OMM'yi tasarlarken tarihi bağlam olarak geleneksel sokak anlayışından ve cumbalı evlerden ilham aldıklarını söylesede bunların yeterli olmadığına değinmiştir. Kuma'nın "art museum in ching" yapısı üzerinden OMM okunacak olunursa form oluşumunu ve organizasyonunu ilk defa denememiştir. Türkiye'de deneysel bir çalışma olurken Kuma'nın daha önce benzer tarz bir yapıyı bir köyde, çevresinde herhangi bir yapı olmayan bağlamsal bir zorunluluğu olmayan bir alanda yapması ve OMM için ise yine aynı tarifenin geçerli olmuş olması düşündürücü bir durum olmuştur. Kengo Kuma ve ekibi için OMM'nin tarihi bir dokunun içinde bulunduğu gerçeği hangi ölçüde göz önünde bulunduruldu ve OMM'nin cephede ahşap malzeme kullanmanın ötesinde bir farkı olmalı mıydı soruları sorulabilir (Polat, 2020). Polat'ın değindiği form oluşumun önemi çalışmada mekanın biçimi/formu ve boyutları/oranları kısmında da vurgulanmıştır. Müze binasının oransal olarak insan ölçeği ve çevre ölçeği ile uyumlu olmadığı analizlerde bulunmuştur. Kuma'nın daha önce denediği form oluşumunu Odunpazarı bölgesine taşıması çevresiyle zıtık oluşturmuş ve tarihi bağlama uymamıştır.

Bir müze yapısı ile konut yapısının yerleşim alanı ya da parsel büyüklüğü gibi sayısal olguların birebir benzeşmesini ve tarihi çevrede tasarlanacak bir yapının bağlamdan kopuk olmasını beklemek doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Tarihi dokuya değer katmak için tasarlanan yeni yapıların geçmişte oluşturulan izlerin anlamını, taşıdığı değerleri ve insanda oluşturduğu pozitif etkiyi alandan aldığı analiz verileri ışığında değerlendirmek gerekmektedir. Tarihi çevrenin ruhunu anlayabilmek için yapılması gereken detaylı analiz ve araştırmalardan, malzeme ve cumbalı yapı gibi iki faktörün tek ele alınması bağlamı zayıflatmıştır. Fakat oluşturduğu sağır yüzeyler ve ahşap kaplama malzemesi

sayesinde konutların gabarisi bir miktar aşmasına rağmen konutlara fon oluşturarak konutları ezen bir tavırda olmamıştır. Alandaki kot farkı sayesinde giriş cephesinde merdiven ve rampalarla oluşturulan kot düzenlemeleri yapının ölçek ve gabarideki büyüklük farkını bir miktar indirgemıştır. Birçok parametresi olan Odunpazarı Modern Müzesi, ölçek olarak Tarihi çevreyi aşarken; cephe düzeni ile oluşturduğu fon ve analizden aldığı verileri mekan kurgusunda kullanması ile saygılı bir yaklaşımda bulunmuştur (Kaynaş ve Yıldız, 2020). OMM'nin içinde bulunduğu tarihi doku, mimarın japon olması ve japon kültüründeki yaygın kullanılan ahşap malzemenin yapı sisteminin Odunpazarı bölgesine uyarlanması gibi etmenler müze tasarımını ön plana çıkarmıştır. Bunlara ek olarak günümüzde müze ve ticari işlevlerle kullanılan konut yapıları arasında müze tasarımı farklı yapı tipleri olduğundan tasarımı etkilemiştir. Tasarımı etkileyen bu etmenler tartışmaya ve yorumlanmaya açık bir alan sunarak yer yer görüş farklılıklarına da sebep olmuştur.

5. Sonuç

OMM binasının tek başına orijinal bir stile sahip olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda yeni ve modern bir anlayışı yansıtan bina, kendine özgü karakteristik özelliklere sahiptir. Japon mimarlar Kengo Kuma & Associates ve partneri bölgenin geçmişine referansla binada ahşap malzeme kullanmıştır. Kuma tasarımlarında ahşap malzemeyi ağırlıklı olarak kullanan ve ahşap malzemenin potansiyelini ortaya çıkarmaktan keyif alan bir mimardır. Bölgenin de geçmişte odun pazarı olarak anılması ve geleneksel dokuyu barındırması sebebiyle modern müzede yerel öğeler çağdaş bir üslupla tasarlanmıştır. Malzeme olarak ahşabın seçilmesi ve bu malzemenin yeni tekniklerle kullanılması oldukça başarılı bir seçim olmuştur. Ahşap kirişlerin paralel olarak kenetlenip cephe kaplaması olarak kullanılması katı kütlelerin keskinliğini ve geniş (iri) boyutunu yatay çizgilerle yumuşatmıştır. Bina kütleli olarak parçalı ve üst üste kayan dikdörtgen prizmalardan oluşmaktadır. Müze binasında tek bir kütle değil parçalı kütlelerin birleşmesi sayesinde insan ölçeğiyle yakından bakıldığında yüksekliği ve oranları fazla algınmamaktadır. Buna karşılık genel çevre dokusu ile müze binası oransal olarak oldukça farklıdır. Bölgenin tarihi dokusundaki oranlar ile karşılaştırıldığında geniş, iri ve yüksek kalmaktadır. Bu da tarihi çevre ve modern müze binası arasındaki zıtlığı yansıtmaktadır. Tarihi çevrede görünürlüğünü ve müze binasının belirginliğini arttırmak için bu zıtlık oluşturulmuştur.

Şekil 16. Odunpazarı Modern Müze ile ilgili çağrışım yapan kavramlar

İç ve dış tasarımıyla halkın ilgisini çeken ve bir yaşam mekanı olan müze, toplum merkezi ve toplanma merkezi olarak öne çıkmıştır. Dışarıdaki davetkar merdiven ve giriş meydanı tasarımı ve içerideki sıcak etki oluşturan oturma alanları ve kafeterya tasarımı ile sosyalleşmeyi sağlamaktadır. Bu nedenle hem kentte yaşayan halkın hem de dışardan gelen ziyaretçilerin uğrak noktası haline gelmiştir. Bu anlamda OMM binası Şekil 16'da analiz edilen bulguların sonucunda öne çıkan kavramlar Odunpazarı Modern Müze binası özelinde ortaya konmuştur. OMM binası bu çalışma kapsamında belirlenen mekanı oluşturan kavramların bir çoğuna sahip olduğu ve özgün özellikleriyle ön plana çıktığı düşünülmektedir. Yapılan bu çalışma ile bina üzerine birçok noktada düşünmeye ve ileriki çalışmalarda kavramsal yaklaşımlara ışık tutmaya çalışılmıştır. Odunpazarı Modern Müzesi, fiziksel ve kavramsal olarak mekan olgularını özgün bir şekilde kullanıcı deneyimine sunmaya devam etmektedir.

Teşekkürler

Bu araştırma, kamusal, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörlerdeki fonlama ajanslarından herhangi spesifik bir hibe almamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olduğunu beyan etmemektedir.

Kaynaklar

- Atıcı E., (2017). Eskişehir Odunpazarı Evlerinin Cephe Dili Üzerinden İncelenmesi. *STD*, XXVI / 1, 1 - 26. <https://doi.org/10.29135/std.290665>.
- Afara, A., Amen, M. A., Ayoubi, M. El, Ramadhan, D., & Alani, J. (2024). Arguing Faux Biophilia Concepts in F&B Interior Design: A Case Study Applied in Duhok City. *Civil Engineering and Architecture*, 12(2), 1091–1103. <https://doi.org/10.13189/cea.2024.120231>
- Amen, M. A., Afara, A., & Muhy-Al-din, S. S. (2024). The Persuasibility of Globe Thermometer in Predicting Indoor Thermal Comfort Using Non-standard Globe Diameter: Row Houses of Semi-Arid Climates as Case Studies. *Civil Engineering and Architecture*, 12(1), 425–435. <https://doi.org/10.13189/cea.2024.120132>
- Babazadeh-Asbagh, N. (2021). Adaptive Reuse of the House of Mirza Mehdi Farrashbashi in Tabriz, Iran. *International Conference on Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism*, 4(1), 506-520. Alanya, Antalya, Türkiye. <https://doi.org/10.38027/ICCAUA2021300N15>
- Çemrek, E. (2021), Işık Bina Kabuguna Etkisinin Günümüz Müze Binaları Üzerinden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa Uludağ Üniversitesi, <http://hdl.handle.net/11452/18205>.
- González, M. F., (2019). Odunpazarı Modern Art Museum / Kengo Kuma & Associates. <https://www.archdaily.com/924542/odunpazarı-modern-art-museum-kengo-kuma-and-associates>. Erişim Tarihi: 18.02.2024.
- Kaynaş, H. B. ve Yıldız, E., (2020). Tarihi Çevrede Yeni Yapı: Eskişehir Odunpazarı Modern Müzesi Örneği. 3rd International Biltek Conference On Science, Technology & Current Developments In Social Sciences June 19-20, 2020 Adana, Turkey. https://www.researchgate.net/publication/343988145_TARIHI_CEVREDE_YENI_YAPI_ESKISEHIR_ODUNPAZARI_MODERN_MUZESI.
- Kızıllan, G., & Ye İldal, Ö. (2021), Tarihi Dokuda Çağda Kültür Yapısının Görsel Etki Degerlendirmesi: Odunpazarı Modern Müze Örnekleme Alanı, Kent Ara tırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies). 32 (12), 471- 491. <https://doi.org/10.31198/idealkent.691338>.
- Merdim, E., (2019). Kengo Kuma and Associates Tasarımı Odunpazarı Modern Müze Açıldı. <https://www.arkitera.com/haber/kengo-kuma-and-associates-odunpazarı-modern-muze-acildi/>, Erişim Tarihi: 18.02.2024.
- Polat, E., (2020). Son Dönem Kültür & Sanat Yapılarının İkonik Değerleri Işığında Kengo Kuma Ve Odunpazarı Modern Müze'nin Değerlendirmesi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. <https://hdl.handle.net/11352/3128>.
- Yıldırım Erniş, İ. I., (2012). Fiziksel Elemanların Yüzer Yapılarda Mekân Algısına Olan Etkileri: Çevre Ve İnsan Davranışı İlişkisi Bağlamında İrdelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir. <http://hdl.handle.net/20.500.12397/9262>.
- Yıldız Kuyrukçu, E., Elitok, M. K., (2021). Çağdaş Müze Mimarisine Bağlamsal Bir Yaklaşım: Odunpazarı Modern Müze Örneği. *The Journal of Academic Social Science* Yıl:9, Sayı: 116, Mayıs 2021, s. 187-201. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.50882>
- URL-1: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-45349/odunpazarı-tarihi-kent-merkezi-eskisehir.html>, Erişim Tarihi: 20.02.2024.
- URL-2: https://content.production.omm.art/media/OMM_ABOUTTHEBUILDING.pdf, Erişim saati: 27.04.2024.
- URL-3: <https://omm.art/tr/editoryal/bir-yasam-mekani-olarak-muze>, Erişim Tarihi: 15.05.2024.
- URL-4: <https://www.turkiyeturizm.com/kengo-kuma-izali-odunpazarı-modern-muze-acildi-59507h.htm>, Erişim Tarihi: 12.03.2024.
- URL-5: <https://decollageartspace.com/odunpazarı-modern-muze>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.
- URL-6: <https://www.arkitok.com/architects/kengo-kuma-associates/projects/odunpazarı-modern-museum-omm>, Erişim Tarihi: 20.04.2024.
- URL-7: <http://www.sanatatak.com/view/omm-kumanin-kendi-parodisini-uretmesi>, Erişim Tarihi: 03.05.2024.